

Aşk ve İdeoloji Bağlamında Psikanalitik Söylem Çözümlemesi

Emrullah ŞEKER

Yrd. Doç. Dr.

Muş Alparslan Üniversitesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü

ORCID: 0000-0002-7834-1214

emrullahseker@yahoo.com

Öz

Bu çalışmanın amacı herhangi bir söylem parçasını psikanalitik bir yaklaşımla incelemektir. Bu amaçla aşk ve ideoloji temel içgüdülerle ilişkilendirilerek, bunların insan zihnindeki yeri ile sözlü ve yazılı ifadelerdeki dışavurumları incelendi ve söylem psikanalitik bir çözülemeye tabi tutuldu. Bunu yaparken asıl amacımız eleştirel söylem çözülemesini mümkün olduğunca öznel değerlendirmelerden arındırıp eleştirileri kuramsal temellere oturtmaktır. Bu bağlamda sevisel veya ideolojik söylem içerisinde yer alan dilsel göstergeler *haz*, *korku*, *sevi*, *yıkım*, *bastırım* ve *dışavurum* gibi psikanalitik olgular açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile *aşk*, *ideoloji* ve *zihinsel katmanlar* arasındaki ilişkiyi dışı vuran söylemsel öğeleri kuramsal dayanaklarıyla ortaya çıkarabilen örnek bir dilbilimsel söylem çözülemesi modeli ortaya koymayı amaçlıyoruz. Bu bağlamda *benlik*, *üst benlik* ve *alt benlik* işlevleri ile sözlüksel ve işlevsel kategoride yer alan anlambilimler arasında *temel içgüdüler*, *duygular*, *bastırım* ve *geri dönüşler* şeklinde sınıflandırılan model sözcük dizileri oluşturulmuş ve örnek bir veri sınıflandırma tablosu hazırlanmıştır. Daha sonra söylem içerisinde geçen anlam birimler bu sınıflandırma tablosu göz önüne alınarak çalışmanın amaçlarına göre değerlendirilmiş ve örnek bir veri değerlendirme ölçeği hazırlanmıştır. Bu kuramsal çalışma sonunda ortaya çıkan psikanalitik söylem çözülemesi modeli ile veri çözüleme ve değerlendirme yöntemi sadece dilbilim alanında değil aynı zamanda sosyoloji, psikoloji, kriminoloji gibi diğer alanlarda da söylem çözülemesinin önemli bir veri kaynağı olmasına yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: ideoloji, aşk, söylem çözülemesi, psikanaliz, değerlendirme ölçeği

Psychoanalytic Discourse Analysis in the Context of Love and Ideology

The purpose of this study is to examine any discourse sample through a psychoanalytic approach. By associating love and ideology with basic instincts, we exposed the discourse to psychoanalytic analysis by examining their place in the human mind and their symptoms in verbal and written expressions. In doing so, our main goal is to refine the analysis of critical discourse as far as possible from subjective evaluations and to put the criticism on a theoretical basis. In this context, linguistic signs in libidinal or ideological discourse were evaluated in terms of psychoanalytic phenomena such as *pleasure, fear, love, destruction, repression* and *expression*. Through the study, we aim to suggest a model of linguistic discourse analysis which can reveal the discursive items putting forth the relationship between *love, ideology* and *mental layers* through theoretical foundations. In this context, model word sequences classified as *basic instincts, emotions, repression* and *returns* were formed between the *id, ego,* and *superego* functions and the phrases formed by the lexical and functional categories and a sample data classification table was suggested. Then, the phrasal units in the discourse were evaluated as to the purposes of the study according to this sample classification table and a sample data evaluation scale was prepared. The psychoanalytic discourse analysis model and the data analysis and evaluation method suggested by this theoretical study will help not only the field of linguistics but also other fields such as sociology, psychology and criminology become an important data source of discourse analysis.

Keywords: ideology, love, discourse analysis, psychoanalysis, evaluation scale

GİRİŞ

Üretilen bir söylem parçasının hangi bağlamda neden ve nasıl üretildiğini sorgulama ve söylemi buna göre çözümleyip söylenen sözün ötesine erişmek ve söz sahibi hakkında daha derin veriler elde etmek her zaman ilgi çeken bir çalışma alanı olmuştur. Yalan makinesi gibi araçlar, suçluyu sorgulama teknikleri, tefsir çalışmaları, söylem ve metin çözümleme tekniklerinin tümü bu gizemli bilgiyi elde etmek için günümüze kadar geliştirilmiş olan araç ve yöntemlerdir. Hatta fabl, tiyatro, fıkra, şiir gibi yazılı ve sözlü edebiyat türleri ile resim, müzik ve heykeltıraşlık gibi sanatsal faaliyetlerin daha çok ifade özgürlüğünün kısıtlandığı ortamlarda dinleyici veya okurlara sözün maddi anlamının ötesinde mesajlar iletmek için geliştirilen dolaylı duygu ve düşünce aktarım yolları olduğu iddia edilebilir. Bu gibi dolaylı ileti yöntemlerine özellikle söylev, vaaz, slogan gibi dini ve ideolojik propaganda türlerinin doğrudan gerçekleştirilemediği durumlarda başvurulmuştur. Orta çağ Avrupa’sının baskıcı dini ve siyasi ortamında gelişen edebi ve sanatsal faaliyetlerin dolaylı yollarla halka verdiği mesajlar ve öğretiler halkın önemli derecede aydınlanmasına neden olmuş ve baskıcı güç odaklarının iktidarını sonlandırmıştır. Benzer şekilde sanat ve edebiyat tarih boyunca baskı unsurlarıyla baskılanan unsurlar arasında bir iletişim şekli olmuştur. İktidara veya hâkim otoriteye karşı dile getirilmek istenen eleştiriler şiir, roman, masal ve tiyatro eserlerinin dize, satır ve repliklerinde ortaya çıkmıştır. Eleştirilen gerçek kişilikler bu eserleri oluşturan karakterlerde canlandırılmışlardır. Benzer durumlar resim ve heykeltıraşlık için de geçerlidir. Bu tür edebiyat ve sanat eserlerinin içeriği incelendiğinde baskılanan ifadelerin içeriğini genellikle *dini-ideolojik* ve *cinsel* duygu ve düşüncelerin oluşturduğu görülür. Bu nedenle bu sanat ve edebiyat eserlerini anlamak ve değerlendirmek için yürütülen eleştirel çözümlemeler de genellikle *aşk ve ideoloji* bağlamında gerçekleşir. Dini duygu ve düşünceler kutuplaşma, taraftar ve düşman tanımlamalarındaki benzerlikler ve çatışma özellikleri nedeniyle *ideolojik* duygu ve düşünceler ile ortak özellikler göstermektedir. Aynı şekilde, cinsellik de merhamet, muhabbet, sevgi gibi birleşmeye ve bir araya gelme arzusuna yönelik özellikleri nedeniyle *aşk*, veya *sevi*, faaliyeti olarak görülebilir. Bu *çatışmacı* ve *sevici* özellik temelli sınıflandırmayı sözlükçemizde bulunan diğer sözcükler için de yapmaya çalıştığımızda farklı bağlamlarda üretilen her türlü sözce veya söylem türü ile sanat ve edebiyat eseri *aşk ve ideoloji* bağlamında yatan tetikleyici *sevi* veya yıkım içgüdüleri ile değerlendirilebilecektir.

Aşk, veya *sevi*, “aşırı sevgi ve bağlılık duygusudur.”¹ *Sevisel söylem* *aşk*, âşık veya maşuk bağlamında üretilmiş olan duygusal veya bedensel ilişki odaklı, eşine karşı sevgi veya cinsellik içerikli sözcüktür (söz parçasıdır). Lacan’a (1975) göre ise *aşk*

---

¹ Büyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58aaa67ba3ac81.74200161

“cinsel ilişki eksikliğini telafi etmek amacıyla sevgiliyle kaynaşmayı hayal eden, aldatici bir hayal ürünüdür” (s.44). Lacan (1977) ayrıca aşkın aslında eksikliği duyulan şeyi (yani penisi) vermek olarak görülmesinin yanıltıcı bir yanılsama olduğunu ve esasen aldatici olduğunu iddia eder (s.268). Yani “aşk birine sahip olmadığı şeyi vermektir” (Lacan, 1991:147). Lacan (1994) aşkın aslında aşk aracının veya objesinin sahip olduğu şeye değil yoksun olduğu şeye yönlendirildiğini iddia eder ve objeye bu yoksunluğun yerini tuttuğu sürece değer verildiğini belirtir (s. 156). Lacan ayrıca aşk ve saldırganlık arasındaki yakın ilişkiye de büyük bir önem verir ve erotizm ile saldırganlığı narsisim ile ilişkilendirir (Evans, 2006: 30). Öte yandan Freud ise aşkı ve saldırganlığı *yaşam dürtüsü* ve *ölüm dürtüsü* olarak tanımladığı ve insanın sahip olduğunu varsaydığı iki temel dürtü ile ilişkilendirmekte, ilkinin *yaşam dürtüsünün* bir sonucu olarak görürken, saldırganlığı ise *ölüm dürtüsünün* dışavurumu olarak görmektedir (Evans, 2006: 30). Buna göre Dijk’in (2015) “bir toplumsal grup ya da hareketin paylaştığı toplumsal, siyasi veya dini düşüncelerdir” şeklinde tanımladığı *ideoloji* saldırganlık ve ölüm gibi kavramlarla ortak özellikler içerdiğinden, bu ortak özelliklere göre belirlenen ve ölüm dürtüsü kaynaklı duygu ve düşüncelerden oluşan bir kavramsal sınıfa dâhil olacaktır. Bu bağlama *ideolojik söylem* dinsel, ırkçı veya ekonomik siyaset bağlamında üretilmiş olan ayrıştırıcı, yıkıcı, ötekileştirici, saldırgan ve düşmanına ölüm arzulayan bir sözcüktür. Aşk sevgi arzuların odağına eşi ve yaşamı konumlandırırken, ideoloji yıkıcı arzuların odağına düşmanı ve ölümü konumlandırır. Her ikisi de haz veya korku kaynaklı aşırı duygu içeriği açısından benzerlik gösterir. Duygusal yoğunluk, heyecan, bağlılık ve sembolizm gibi ortak özellikler gösteren bu her iki söylem şekli ayrıca sanat ve edebiyat alanına olan etkileri ile de benzeşmektedir. Bu benzerlikler bizi söylem çözümlemesinde aşk ve ideolojinin kaynağının ortak bir sebebe dayandığı gibi daha minimalist ve ekonomik bir varsayımda bulunmaya yöneltti. Bu ortak söylemsel özellikleri duygu ve düşüncenin merkezi olan zihinden bağımsız düşünmek yanlış bir yol olurdu. Bu nedenle çalışmalarımızda aşk ve ideoloji ile zihinsel özellikler arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak çalışmaları inceledik. Bu çalışmalar aşk ve ideoloji konulu dilbilimsel eleştirel söylem çözümlemelerinden psikanalitik yaklaşımla eleştirilmiş aşk içerikli roman ve şiir incelemesi yapan edebi çalışmalara ve psikoloji alanında yapılan aşk ve zihin içerikli çalışmalara kadar değişiklik gösteriyordu. Bu çalışmalar arasında aşk ve ideolojinin benzerliğinin zihinsel temelleri ile ilgili bir çalışmaya rastlanmadı. Ancak aşk ve zihin ilişkisi ile ilgili olarak Freud’un psikanalizi ve psikanaliz ile de dil ve söylem ilişkisi ile ilgili olarak Lacan’ın çalışmaları oldukça önemli kuramlar içermekteydi.

Psikanaliz bize aşk ve ideolojinin daha önce açıklayamadığımız söylemsel, duygusal ve zihinsel benzerlikleri ile ilgili varsayımlarda bulunmaktadır. Bu varsayımlar aşk ve ideolojinin benzerlikleri ile ilgili önceki öngörülerimizi zihin kaynaklı dışavurumlarla açıklamaktadır. Psikanalizin dilbilim için taşıdığı önemi

açıklarken de, Freud (2014) söz, jest, mimik ve yazı gibi yollarla ortaya çıkan dilin düşüncelerin birer dışavurumları olduğunu ve bunların araştırılması gerektiğini belirtiyor. Bu bağlamda derinden gelen duygu ve düşüncelerin yüzeyde beliren şekli olarak kabul edilen bu dilsel göstergeler şüphesiz ki çıktığı kaynağın biçimsel ve anlamsal izlerini taşımaktadır. Bu nedenle ilk iş olarak dilin çıktığı kaynağı iyi çözümlmek bu biçimsel ve anlamsal izleri sürmemiz açısından gereklidir. Bu amaçla söylem çözümleme çalışmalarımızda doğal insan dillerinin kaynağı olan, insanı ruhsal ve bedensel olarak tanımlayan ve onun “davranışlarının ve düşüncelerinin kaynağını sebep sonuç ilişkisiyle anlamaya götüren” psikanaliz (ruh çözümleme) kuramını temel aldık (Kalay, 2016: 20). “İnsanın kendini tanıması ve tanımlamasında psikanalizin önemli bir yeri vardır” (Kalay, 2016: 19). Ruh çözümlemesi anlamına gelen psikanaliz her ne kadar insanların ruhsal problemlerini tedavi etmeyi amaçlayan bir sağaltım yöntemi olarak ortaya çıktıysa da ve genel olarak bu şekilde kabul görse de, sanat, edebiyat, sosyoloji ve dil gibi insanı ilgilendiren diğer alanlarda da etkisini göstermiştir.

Freud’un yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü olarak varsaydığı iki temel insani dürtü daha geniş bir anlamda hayvanları da içine alan biyolojik bir çerçevede *sevi* (libido) ile *yıkım* (destrudo) diye adlandırılan iki temel içgüdü olarak tekrar tanımlanır (Freud, 2015: 200). “Freud bu ikisi arasındaki çekişmenin insanın yaşamını oluşturduğunu düşünmüştür” (Kalay, 2016: 28). İnsan kendi varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan unsurlara ulaşmada bir arzu, istek enerjisi duyarken, kendi varlığını ve haz kaynaklarını tehdit eden unsurlara da bir yok etme, yıkım içgüdüsüyle yaklaşır. Bu her iki temel içgüdüün de koordine edilmemiş bir şekilde zihnin “*alt benlik* (İd) diye tanımlanan katmanında” bulunduğu varsayılır. “Koordine edici, alt benliğin isteklerini gerçeklikle değerlendirip dengeleyen ve zihnin orta katmanını oluşturduğu varsayılan katman *benlik* (Ego) olarak kabul edilirken”, eleştirel ahlakı barındıran alt benliği kontrol altına almaya, hatta baskılamaya çalışan “zihinsel katman da *üst benlik* (*süper ego*) olarak” varsayılır (Freud, 2015: 18). Buna göre alt benlik sadece hayatını devam ettirmek olan, bu amaç için bir ölçüsü olmayan, doğru ve yanlış ayırımına gitmeyen, haz odaklı, ısrarcı, çıkarıcı, asi, ekonomik ilkel benliği ve istek enerjisinin çıkış noktasını oluşturur (Freud, 2015: 95). “Düşüncenin mantıksal yasaları alt benlikte geçerli değildir ve bu her şeyden önce karşıtlık yasası için geçerlidir” (Freud, 1998: 95). Benlik ise alt benliğin isteklerini dengeler ve karşılar, ve alt benlik ve üst benlik arasında dengeleyici bir rol oynar. “Eleştirel, kısıtlayıcı ve karşı koyucu nitelikte istemleri temsil eden üst benlik alt benlikten gelen kontrol dışı istekleri bastırır veya mantıksal yasaların izin verdiği ölçüde izin verir” (Freud, 1998: 90). Ayrıca gözlemleri sonucunda Freud (1998) “düşlerin sansürünün de bu ögenin işlevi olduğu ve düşlerin yapımında süper egonun rol oynadığı” sonucuna ulaşır (s. 51-52). Süper ego din, gelenek, görenek, tabular ile baba figürlerinin kontrol etme ölçütü olarak belirlendiği ve içselleştirildiği yerdir. Alt benliğin ihtiyaç ve

taleplerine karşı saldırgandır ve bunlara karşı savaşıır. Alt benliğin bu isyanı üst benlik tarafından bastırılır (represyon) ve bu bastırma “nevrotik sorunların ortaya çıkışında belirtilerin oluşumu için önkoşul oluşturur” (Freud 2013: 79). Örnek olarak da Freud’un (1988) anksiyete nevrozunun en genel nedenini doyurulmamış uyarılmalara bağladığını söyleyebiliriz (s. 103). Freud (2013) ayrıca belirtilerin hastanın cinsel isteklerinin doyuma kavuşturulmasına hizmet ettiğini ve onun gerçek hayatta ele geçiremediği bir doyumun yerini tuttuğunu iddia etmektedir (s. 85). Bu nedenle bu gibi hastalarda çoğu zaman aslında arzu edilen cinsel objenin bir başka obje ile değiştirilmiş olduğu düşünülür (fetişizm) (s. 94). Benzer şekilde takıntılarının büyük bir bölümünün mastürbasyonun kılık değiştirmiş yinelenişlerinden başka şeyler olmadığı iddia edilir (Freud 2013: 100).

Psikanalizin iç dünyamızı ve işleyişini betimlemek için ileri sürdüğü varsayımlar sadece nevrotik rahatsızlıkların sağaltımında değil aynı zamanda toplumsal vakaların incelenmesinde de sosyologlar tarafından kullanılmıştır. Tıpkı psikanalistlerin bireyin davranışlarını çözümlmek için bireyin zihnin dünyasından kaynaklanan dışavurumları inceledikleri gibi, psikanalitik sosyologlar da toplum davranışlarını çözümlmede benzer yöntemlere başvurmuşlardır (Reich, 1933). Psikanalizin toplum ile ilişkilendirilmesi Freud’un medeniyeti bireyin zihninde ortaya çıkan iki temel içgüdü (sevi ve yıkım) arasındaki çatışmanın bir sonucu olarak görmesiyle başlar. Jones’a (2004) göre toplumsallaşma sürecinin ilk evresi olan aile yaşamındaki deneyimler; inkâr, kısıtlama, yasaklama ve otorite ilkelerinin genellikle baba ile ilişkilendirilmesine yol açar. Buna göre “baba gerçeklik ilkesini, anne ise haz ilkesini temsil eder” (s. 34). Toplum bizi yıkım içgüdümüzü kontrol etmeye ve baskılamaya zorladığı için, baskılanan bu içgüdüsel itkiler tekrar egonun kendisine geri döner. İçte doğru yönlendirilen bu saldırganlık süper egonun oluşumuna ve egonun cezalandırılmasına neden olur. İçte doğru yöneltilen saldırganlık arttıkça süper ego daha da güçlenir. Bu bağlamda Freud medeniyetin insandaki mutsuzluğun, hoşnutsuzluğun ve rahatsızlıkların kaynağı olduğunu, dolayısıyla da insanın topluma ve medeniyete karşı bilinçaltı bir düşmanlık beslediğini düşünür. Bireyin gücü ve istekleri grubun gücü ve isteklerine feda edilir. Toplu yaşam bireyin özgürlüğünü kısıtlar ve özgürlükleri korumak için var olduğu düşünülen sosyal kurumlar aslında özgürlükleri sınırlar ve birçok hoşnutsuzluğun da temelini oluşturur. Toplumsal baskılar insandan içgüdülerini terk etmesini veya bastırmasını ister. Bu durum da bireylerde *anksiyete*, *mazoşizm*, ve *sadizm* gibi patolojik rahatsızlıkların ortaya çıkmasına neden olur (Freud, 1998; 1999).

Freud genel anlamda örgütlü din ve dindarlık olgusunun kitlesel bir yanlıgı olduğunu ve bunun nedenini bebeğin sahip olduğu çaresizlik ve daha güçlü bir kuvvet tarafından korunmaya olan gereksinim ile açıklar. Benzer şekilde Freud davranışlarda ve zihinde ortaya çıkan birçok durumu da ekonomi ilkesi ile açıklar. Buna göre içgüdüler asla yok edilmez ancak yönlendirilir. Gay’a (1995) göre, bu

yönlendirmeler ya *fantezi*, *sanat*, *fetişizm* gibi farklı formlardaki coşkular şeklinde ya da alkol, uyuşturucu veya sigara gibi madde kullanımı şeklinde ortaya çıkar. Bununla birlikte, Gay (1995) nefsin köreltilmesi için uzlete çekilme, sofî yaşamı, rahip hayatı gibi yaşantıların denenmesi, içgüdülerin kontrol altına alınması için atak, aktivist, politikacı, devrimci bir kişiliğe bürünme gibi davranış şekillerinin de bu bastırılmış dürtülerin yönlenebileceği alanlar olduğunu belirtir.

Tüm bu varsayımlardan yola çıkarak, *aşk* bastırılmış yasaklı sevinin geri dönüşü olarak tanımlanabilirken, *ideoloji* ise bastırılmış yasaklı yıkım içgüdüsünün geri dönüşü olarak tanımlanabilir. Böylece *ideolojik söylem* çatışma içerirken, *sevisel söylem* aşk içerir. Örneğin, Marksist söylemin temelinde bireyin sermaye, iktidar, burjuva, devlet otoritesi ve toplumdaki diğer bireylerle olan çatışması vardır. Öte yandan Mevlana söyleminin temelinde de ilahi aşk vardır. İlahi aşk ile beraber her türlü varlığa duyulan sevgi, hoşgörü, uzlaşma vardır. Sevi içgüdüsel temel olarak cinsel ilişki kurma isteğini tetiklerken, yıkım içgüdüsel ise doğanın acımasızlığı ile olan çatışmada yok etme isteğini tetiklemektedir (ayrıca Bkz. Gay, 1995). Sonuç olarak Freud’un bu zihin ve psikanaliz ile ilgili kuram ve varsayımları zihnin duygu, düşünce ve davranış üretimindeki işlevlerini açıkladığından ve birey ile toplum arasındaki ilişki ile ilgili çok temel gözlemler içerdiğinden söylem çalışmaları için oldukça önemlidir. Ayrıca Fransız bir psikanalist olan Jacques Lacan’ın dil, söylem ve psikanaliz ilişkisi üzerindeki çalışmaları oldukça dikkatimizi çekmiştir. Lacan’ın dilbilimsel olaylara olan ilgisi aslında onun öğrencilik zamanlarında sürrealist şiire duyduğu ilgi ile başlar ve daha sonraları doktora tezinde paranoyak bir kadın olan Aimée’nin yazılarını çözümlerken fark ettiği psikotik dil ilgisini çeker (Evans, 2006: 104). Ayrıca Macey (1988) Lacan’ın dilbilime olan ilgisinin tamamen Ferdinand de Saussure (1857–1913) ve Roman Jakobson’un (1896–1982) çalışmaları ile ilgili olduğunu belirtir (s.121-122). Evans (2006) Lacan’ın “dilbilim bilgisi ileletmenin ötesinde ilk ve en önemli işlevinin muhatabının ilgisini çekmek olduğunu iddia ettiğini ve dilsel göstergelerin gönderimsel özelliğinden ziyade etkisel yönüyle ilgilendiğini belirtir (s.104). Lacan, hatta, Freud’un dilbilimsel bir gözle tekrar okunması durumunda çağdaş dilbilimsel kuramlara dair belli başlı unsurları öngördüğünü iddia eder (Evans, 2006: 104). Böylece söylem çözümleme çalışmaları bu psikanalitik varsayımlar temelinde ele alınarak ideoloji ve aşk bağlamında değerlendirildiğinde söylemin derininde yatan içgüdüleri değerlendiren çıkarımlarda bulunulabilir.

Çalışmanın amacı, farklı söylem örneklerinde ortaya çıkan aşk ve ideoloji içerikleri ile bastırılmış temel içgüdüler arasında ilişki kurmak ve bu tür söylem örneklerinin aslında bastırılmış temel içgüdülerin geri dönüşleri olduğu varsayımı temelinde bir söylem çözümleme yöntemi geliştirmektir. Ayrıca çalışmada psikanalizin temel kuramları çerçevesinde *psikanalitik söylem çözümleme yönteminin* tanıtılması da hedeflenmektedir. Bu bağlamda birinci bölümde çalışmanın konusu, amacı ve

kuramsal çerçevesini oluşturan psikanaliz kavramı açıklanmıştır. İkinci bölümde psikanalize dayalı yapılacak söylem çözümlemesi modelinin veri çözümleme ve değerlendirme yöntemi anlatılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde sevisel ve ideolojik söylem örneklerinin Psikanalitik Söylem Çözümlemesi yöntemi ile çözümlenmesine örnekler verilmiştir. Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise bu kuramsal çalışmanın sonucunda ortaya çıkan psikanalitik söylem çözümleme modelinin diğer söylem türleri içinde kullanılabilmesi ve diğer alanlara olan katkısı tartışılmıştır.

PSİKANALİTİK SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Söylem konuşucu, dil ve bağlam arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurularak iletişimsel amaçla üretilen dilsel üründür (Günay, 2013: 36; Kıran ve Kıran, 2000:222). Bir psikanalist olan Lacan (1969) ise ‘söylem’ kavramını “özneler arası bir baskı ile ortaya çıkan ve dil ile kurulan sosyal bir bağ” olarak kullanmaya başlar (s. 21). Her ne kadar Freud’un iddia ettiğinin aksine cinsel dürtülerin başka nesnelere yönlendirilmesi gibi bir durumu kabul etmese de, Lacan (1932) Freud’un iddia ettiği gibi dürtülerin yönlendirilmesi gibi bir durumun olduğu kabul edilse bile böyle bir durumda bunun sembolik veya içgüdüsel değil ancak dilsel bir işlevinin olması gerektiği varsayımında bulunur. Bu durumda dil ile kurulan sosyal bir bağ aracı olan ve konuşucunun bilinç dışı durumu ile ilgili izler taşıyan söylemi bir veri kaynağı olarak değerlendirmek ve onu çözümlyerek konuşucunun bilinçdışı ve bilinçaltı ile ilgili veri toplamaya çalışmak oldukça önemli bir araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir. Buna göre *söylem çözümlemesi* üretilen bir sözcede sözcem durumuna göre konuşan kişinin söylediklerinin, söylemek istediklerinin ve söylemek istemediklerinin tespit edilmeye çalışılması olarak tanımlanabilir (Günay, 2013: 52). Söylem çözümlemesinin ideolojik, dini, etnik, ulusal, ırkçı, cinsel veya ideolojik yaklaşımlar ile toplumsal güç ilişkilerinin yansımaları inceleyen türü de *eleştirel söylem çözümlemesi* olarak tanımlanır (Günay, 2013; Büyükkantarcıoğlu, 2001). Herhangi bir söylem örneğinin içerdiği anlam birimsel unsurları sayım yoluyla nicel verilere dönüştürüp, bu nicel verilerden hareketle çıkarımlarda bulunma şeklinde gerçekleşen çözümleme yöntemine ise *içerik çözümlemesi* denir (Günay, 2013: 159; Gür, 2013:193).

Söylem araştırmalarında dikkate alınan ve incelenen en yaygın konulardan biri ideolojik motiftir. “İdeolojiler çoğu zaman metinde ve konuşmada sadece dolaylı olarak ortaya çıkarlar” (Dijk, 2015: 29). Duyduğumuz, okuduğumuz veya izlediğimiz herhangi bir söylem örneğindeki sözcük alanı bize konuşucunun veya yazarın zihinsel modeli hakkında bir fikir verir. Buna göre söylem örneği ideolojik alana ait kavram veya sözcükler içeriyorsa “bu konuşucu veya yazarın zihinsel modelinin ideolojik olarak önyargılı olduğu” söylenebilir (Dijk, 2015: 35). Benzer şekilde zihinsel modelin oluşmasında da insanın temel özellikleri ve zihinsel yapısının etkisinin olmaması düşünülemez. Üretilen bir sözcenin üretildiği dış

ortam ile ilişkileri ne kadar önemli ise, konuşucunun iç dünyası ve zihinsel yapısıyla olan ilişkisi de o kadar önemlidir. Her ne kadar üretilen somut sözcenin alıcısıyla ve üretildiği zaman ve uzam ile ilişkisi o sözcenin üretiliş amacıyla ilişkili olsa da, o sözcenin üretim kaynağı da zihinde töz halinde bulunan duygu ve düşüncelerdir. Yani bağlamsal durum sözcenin üretiliş amacı ile ilişkiliyken, zihinsel itkiler tözün oluşma nedenidir. Böylece bir söylem örneğinde üretilen sözce ile birlikte o sözcenin tözünü oluşturan zihinsel nedenler de çözümlemeye dâhil edilecektir. Böylece Psikanalitik Söylem Çözümlemesinin amaçları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Söylemi temel içgüdüler açısından değerlendirmek
2. Söylemin altta yatan ahlaki ve etik değerlerini ortaya çıkarmak
3. Söylemi temel duygular açısından değerlendirmek
4. Söylemde bastırılmış içgüdüleri belirlemek
5. Söylemde Nevrotik ifadelerin tespit etmek

Verilerin Çözümlemesi

Bu kuramsal çalışmadaki temel ve öncelikli amacımız Frued’un zihin ve psikanaliz ile ilgili kuram ve varsayımlarını temel alarak belirli bir kurama dayanan özgün bir söylem çözümlemesi yöntemi ortaya koymaktır. Çalışmamız her ne kadar sevisel ve ideolojik söylem örnekleri üzerine yoğunlaşsa da, psikanalitik temelli olduğundan tüm söylem türlerinin çözümlemesi için kuramsal temele dayalı bir yöntem sunmaktadır. Tabi ki “psikanaliz birçok soruya doğrudan bir yanıt veremez ama onun yardımıyla açığa çıkan veriler dolaylı cevap oluşturabilir” (Freud, 1998: 69-70). Böyle düşünüldüğünde çalışmamızın önceki bölümünde açıklanan temel psikanalitik kavram ve varsayımlar çerçevesinde psikanalizin eleştirel söylem çözümlemesi ya da içerik çözümlemesi açısından zihnin yapısıyla ilgili ortaya koyabileceği dolaylı veriler aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

- Zihinsel katmanların kavramsal alanlarının belirlenmesi (Ör: Sevi alt benlik alanı alt benliğin sevi içgüdüğü ile ilgili işlevlere gönderme yapan anlam birimleri içerirken, *yıkım alt benlik* alanı alt benliğin yıkım içgüdüğü ile ilgili işlevlere gönderme yapan anlam birimleri içerir).
- Sözce içinde kullanılan anlam birimlerin zihnin kavramsal alanlarına göre değerlendirilmesi (ör: *sevmek*, *öpmek* gibi sözlük birimler sevi alt benlik alanı içerisinde bir sözcük iken, *savaşmak*, *çatışmak* gibi sözlük birimler yıkım alt benlik alanı içerisinde değerlendirilir).
- Benliğin dengeleyici işlevini yerine getirememesinden ortaya çıkabilecek dengesizliklerin sebep olduğu *anksiyete*, *takıntı*, *yerine koyma (fetişizm)*, *suçluluk* gibi Nevrotik bozuklukların söylemdeki görünümünün tespiti (ör:

Ayakkabı bağlamsız bir sözcüde yineleyici bir şekilde *ayakkabı* sözcüğünü kullanan bir konuşucu için bastırılmış cinselliğinin yerine ayak fetişizmini veya *ayakkabı takıntısını* koyduğu sonucuna ulaşılır)

Sonuç olarak bizim bu kuramsal çalışmada yapmak istediğimiz şey “psikanalitik sosyologlarının psikanalistlerin bireyin davranışlarını çözümlemede kullanmak için başvurdukları yöntemleri toplumu çözümlemek için kullandığı” gibi psikanalitik yöntem ve kuramları dilbilimsel söylem çözümlemesinde kullanmaktır (Reich, 1970).

Zihinsel Kavram Alanlarının Belirlenmesi

Anadil ediniminin ilk evrelerinde çocukların ilk çıkardığı sözcüklerin genellikle *anne (mummy)*, *baba (daddy)*, *mama*, *meme* gibi sözcüklerini kullanmaya başladıklarını ve ayrıca çocukların ilk çıkardığı sesli seslerin genellikle *p*, *d*, *b*, ve *m* olması nedeniyle birçok dilde bu sözcüklerin benzer seslere ve sesletim şekline sahip oldukları gerçeği göz önüne alındığında sözlüksel alanların zihinsel katmanlarla olan ilişkileri hakkında ilginç varsayımlarda bulunabiliriz (Halldórsdóttir, 2014; Gleason and Ratner, 1993). Bununla birlikte, dil sürçmeleri gözlemlenerek yapılan çalışmalarda birbiriyle ses ya da anlam yoluyla benzeşen sözcüklerin yanı sıra birbiriyle görünürde hiçbir fonetik veya semantik benzerliği olmayan sözcüklerin dahi dil sürçmelerinde birbirlerinin yerine kullanılabilir oldukları görülmüştür (Aitchison, 2012: 21). Görünürde alakasız gibi görünen bu sözcüklerin aslında farklı bağlamlarda ilişkilendirilen sözcükler olduğu düşünülebilir. Bu durumlar dikkate alındığında varsayımlarımız daha da dikkat çekici hale gelmektedir. Bu gözlemlerle birlikte, dilin gerçekleşmesine katkı sağlayan en önemli etkenin, ya da başlatıcı unsurun, duygu ve düşünce aktarımı (iletişim) gereksinimi olduğu düşünüldüğünde, dilin zihinle olan ilişkisi göz ardı edilemez. İşte burada bizim yaptığımız şey söylem çözümlemesinde üretilen herhangi bir sözün oluşumuna etki etmiş olabilecek duygu ve düşünceleri dikkate almaktır. Freud’un zihinsel alanlarının işlevsel olduğunu varsaymaktır. Yani tıpkı anlamsal olarak birbirine yakın sözcüklerin aynı dizisel alan içerisinde olduklarını varsaymak gibi, sevi ve yıkım gibi işlevlere sahip olan alt benliğin de bu işlevler ile ilgili tüm kavramların tözünün bu alanda oluşturduğunu varsayabiliriz. Eğer bu durumu Saussure’un dil ve dil göstergeleri ile ilgili kullandığı kavramlarla ifade edersek soyut duygu ve düşüncelerin kavramlaşmamış şekilsiz hali olarak varsayılan *töz* ile yine soyut kavramsal dizileri oluşturan *gösterilenlerin* ilişkilendirilmesi işleminin bu zihinsel alanlarda gerçekleştirildiği varsayılabilir. Adların bazı dillerde *eril* ya da *dişil* cinsiyetler yüklenmesinde de yine bu ilişkilendirme işlemleri sırasında ortaya çıkan *fetişizm* ve *yönlendirme* gibi nevrotik sapmaların rol oynamış olabileceği düşünülebilir. Ancak şimdilik, en azından bu çalışmada, dilbilgisi ile zihinsel katmanlar arasındaki ilişkiye fazlaca girmek istemiyoruz. Bu konuyu Şeker (2017) “Sözcüklerin Seksi” adlı makalesinde ele almış dilbilgisinin sözdizimsel

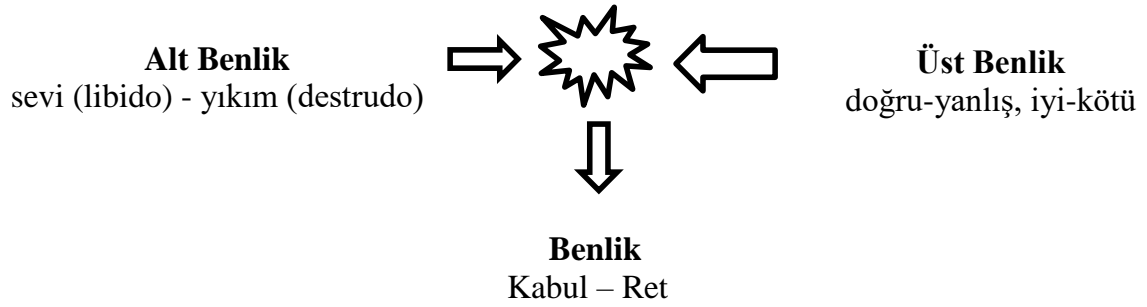
özelliklerini psikanalitik bir açıdan değerlendirmiştir. Aşağıdaki tablo (Tablo 1) Freud’un psikanaliz kuramına göre belirlenmiş zihinsel katmanlardan oluşan temel benlik işlevlerine göre sözcüklerin sınıflandırılacağı temel sözcük alanlarını göstermektedir.

Tablo 1. Zihinsel Kavram Alanları

Alt Benlik (İd) temel içgüdüler		Benlik (Ego) karar		Üst Benlik (Süper Ego) değer, yargı
Sevi (Libido) sevme, ilişki kurma, temas	Yıkım (Destrudo) öldürme, yok etme	Onay haz	Ret korku, bastırma	doğru, yanlış, iyi, kötü

Bu kavram alanlarının psikanalitik açıdan yorumlanması psikanalizin benlik oluşumunun için ileri sürdüğü ilişkilerle yorumlanacaktır (Şekil 1):

Şekil 1. Zihinsel Kavram Alanları

Anlam Birimlerin Psikanalitik Sınıflandırılması

Ses ve anlam benzerliği ile zihinsel kavram alan benzerliği nedeni ile ortaya çıkabilen yaygın dil sürçmelerine karşın, farklı zihinsel katmanlara ait kavramsal alandaki sözcükler arasında karıştırma veya dil sürçmesi örneğine çok nadiren rastlanır. Örneğin, ‘çok *güzel* bir ev’ ifadesinde alt benlik zihinsel alanına ait *güzel* sözcüğünün yerine, üst benlik kavramsal alanına ait *doğru* sözcüğünün kullanıldığı ‘çok *doğru* bir ev’ ifadesini kullanmak çok nadiren görülebilecek bir durumdur. Ancak anlamca çok zıt olsa dahi alt benlik zihinsel alanına ait *çirkin* sözcüğünün yine aynı zihinsel kavram alanına ait *güzel* sözcüğünün yerine kullanılması daha olasıdır (Ör: ‘çok *çirkin* bir ev’). Böylece yaşanan dil sürçmelerinin genellikle aynı zihinsel kavram alanına ait olması bizi dilsel sözlüğün zihinsel katmanlarla ilişkisi olduğu varsayımında bulunmaya itti. Buna göre zihinsel katmanlar, bu katmanlarda oluşan soyut zihinsel töz ve bu tözü sembolize eden ve Saussure’ ün *gösterilen* olarak tanımladığı dilin yüzeysel yapısında kullanılan somut dilsel göstergeler

arasındaki ilişki göz önüne alındığında sözlükbirim veya biçimbirimlerden oluşan anlam birimlerin farklı zihinsel katmanlara ait oldukları varsayılabilir. Hatta Lacan (1977) gösterilen için önceleri bastırımın nesnesi tabirini kullanırken, daha sonra bu görüşünden vazgeçer ve bunun yerine bastırılanın her zaman gösteren olduğunu iddia eder (s.218). Tüm sözlük birimler gibi tüm biçim birimler de zihinsel katmanlarla ilişkili olduğunu düşünüyoruz. Hatta Şeker (2017) gibi evrensel dilbilgisi ilkelerinin dahi sevi ve yıkım, değerlendirme ve karar verme gibi zihinsel katman işlevleri ile ilgili olduğunu iddia edebiliriz. Bu nedenle dilbilgisel özelliklerin bile konuşucunun kişisel durumu ve dillerin evrensel özelliklerinin kökeni ile ilgili psikanalitik veriler sunabileceğini düşünüyoruz. Örneğin, sözcüklerin birbirleriyle olan ilişkisi, birleşme ve tamamlama özelliği bireyin alt benliğinin sevi işleviyle, taşıma ve silme gibi evrensel dilbilgisi ilkeleri bireyin alt benliğinin yıkım işleviyle ilişkilendirilebilir. Ancak bu çalışmada dilbilgisi ilkeleri ile dilbilgisel özelliklerin kökenlerine yönelik sebep-sonuç ilişkisine dayalı detaylı bir psikanalitik değerlendirme yapmayacağız ve bu yapısal çözümlemeyi ileri bir çalışmaya bırakacağız. Bu nedenle bu çalışmada sınıflandıracığımız anlam birimler özellikle sözlüksel kategorilere ait unsurları içermektedir. Aşağıda zihinsel katmanlara göre yapılan sınıflandırmalar sadece sözlük birimlerin sınıflandırılmasını içermektedir.

Tablo 2. İçgüdü Kaynaklı Sözcük Dizisi

Alt Benlik Temel İçgüdüler	
Sevi sevme, ilişki kurma sevme, ilişki kurma, sevgi, temas, dişi, yemek, su, uyku, arzu, ilişki, yeme, içme, üreme, uyuma, dokunma, öpme, okşama, dost, anne, baba, çocuk, hayvan, doğa, çiçek, meyve, toprak, birleştirme, yaratma, ikram, cömert, eli açık, cimri, harcama, biriktirme, verme dikme, ekme, onarma, tamir etme, inşa etme, merhamet, rahim, imar, tohum, ekin ekmek, barış vb.	Yıkım öldürme, yok etme er, asker, öldürme, yok etme, düşman, saldırma, yıkma, avlanma, korunma, savunma, barınma, av, barınak, kesme, kırma, güç, alet, silah, rekabet etme, ayrılma, yarışma, boşanma, parçalama, değiştirme, gazap, azap, kirlenme, gasp etme, işgal, ele geçirme, fetih, cihat, cinayet, hırsızlık, kalem, kitap, çağrı, davet, düşünme, araştırma, inceleme, merak, okuma, yazma, sahip olma, para, mal, savaş vb.

Bu alandaki sözcükler kökü temel yaşam faaliyetleri ile ilgili olan ve bu yaşam faaliyetlerini yürütmek için bir tehdit unsuru olarak algılanan varlıklara karşı bir savunma ve saldırı mekanizması işleten somut işlevlerle ilgili sözcükler içerir. Bazı dillerde rastlanan dilbilgisel cinsiyet özelliğinin bu zihinsel alan kaynaklı olduğu varsayılabilir. Bu nedenle söylem içinde kullanılan sözcükler temel cinsiyet rolleri *erkek-dişi*, *sevme-nefret etmek*, *yaşatmak-öldürmek* karşıtlıkları temelinde sınıflandırılır.

Tablo 3. Ahlak Kaynaklı Sözcük Dizisi

Üst Benlik

doğru, yanlış, iyi, kötü

ayıp, yasak, yasal, helal, haram, günah,
sevap, uygun, uygunsuz, ahlaki

Bu alandaki sözcükler daha çok alt benliğin gerçekleştirmek istediği sevi ve yıkım işlevi kaynaklı söze karşı çıkan üst benliğin ideolojik, dini veya kültürel değerler sistemini yansıtan alt benliğin bu değerler sisteme uymayan isteklerine karşı gelen *yasaklayıcı* bir sözlük içerir. *Yasak-serbest, doğru-yanlış, iyi-kötü, helal-haram, sevap-günah* karşıtlığı içerisinde değerlendirilecek sözcükler bu alanda sınıflandırılır.

Tablo 4. Haz ve Korku Kaynaklı Sözcük Dizisi

Benlik	
Karar, Denge, Uzlaş, Duygu	
Onay	Ret
Haz	Korku, Bastırma
haz, zevk, doyum, tatmin, günah, isyan, inkâr, tövbe, özür, şükür, pişmanlık, utanç, mutluluk, tokluk, memnuniyet, huzur, mutluluk, güven, tatmini, doyum, iyimserlik	korku, doyumсуzлuk, tatminsizlik, sabır, itaat, kulluk, takva, sadakat, saflık, mutсуzлuk, kaygı, huzursuzluk, endişe, sinirlilik, kıskançlık, kin, öfke, kötümserlik, saldırganlık, taraf, hizipçilik,

Bu sözcük dizisi daha çok alt benliğin talepleri ile üst benliğin değerlerinin çatışması sonucu ortaya çıkan anlaşmazlık ile ilgili *dengeleme, yargılama, uzlaştırma* ve sonuçta taleplerin *onay* veya *ret* şeklinde sonuçlandırılması ile ilgili *haz ve korku* içerikli soyut anlamlı duygu içerikli sözcükler içerir. Haz-korku, güven-kaygı, tokluk-açlık karşıtlığı içerisinde yer alan sözcükler bu alanda sınıflandırılır.

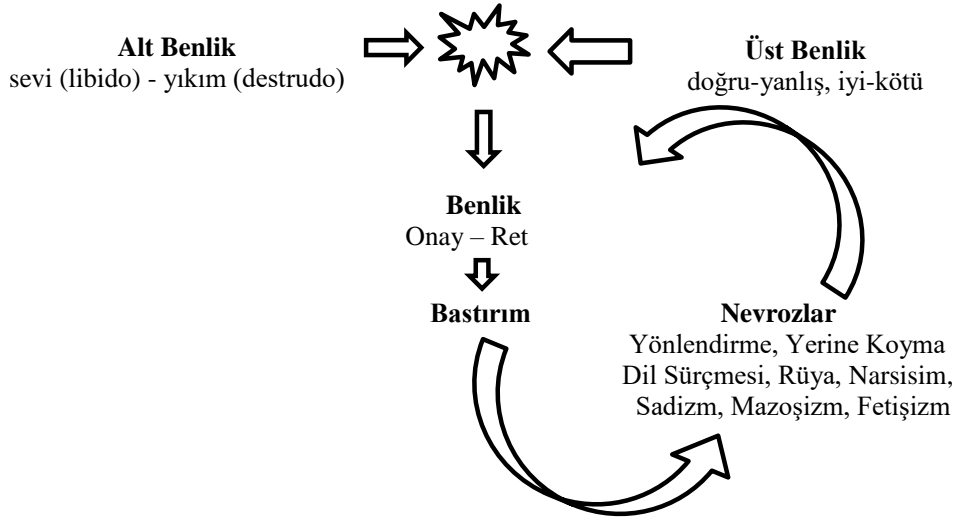
Nevrotik Sapmaların Dilsel Dışavurumlarının Tespiti

Benliğin üst benliğin değerleriyle alt benliğin taleplerini baskılamasının davranışlarda sebep olduğu nevroitik durumları dil kullanımından bağımsız düşünmek yanlış olur. Dilin de iletişimsel bir davranış şekli olduğu düşünüldüğünde bu baskılamadan kaynaklı etkileri hesaba katmamak eksik bir değerlendirmeye neden olurdu. Lacan'a göre bastırma nevrozu diğer klinik bulgulardan ayıran en önemli işlemdir ve nevroitik belirti kavramı yüzey ve derin arasındaki temel bir ayrım olarak görülür (Evans, 2006: 168). Lacan (1953)

nevrotik belirtilerin bilinçaltının oluşumları olduğu ve bunların iki temel benliğin çatışması arasında bir uzlaşma ürünü olduğu konusunda Freud ile aynı görüşleri paylaşır ve nevrotik belirtinin kendisini tamamen dilin çözümlemesi ile dışa vuracağını, bunun sebebinin de nevrotik belirtinin yapısının da dile benzemesi olduğunu iddia eder (s.205). Süper egonun dayatmasıyla bastırılan içgüdüler eninde sonunda geri döner (Freud, 2011). Bu geri dönüş ise süper egonun onayından geçebilecek bir kılıkta *yönlendirilmiş* veya *yerine başka bir şey konmuş* olarak gerçekleşir. Bu yönlendirilen ve yerine konan yeni kavram ise süper egonun değerlerine uygun, yağcı, rüşvetçi, takıyyeci, sansüre takılmayacak bir şey olur. Bu nedenle ‘söyleme yansıyan bu geri dönüşlerin genel olarak dini, kültürel, ve/ya ideolojik içerikli olduğu’ varsayımında bulunabiliriz. Bu durum meşhur ‘Leyla’yı ararken Mevla’yı bulmak’ aşk ilke sözünde karşılığını bulmaktadır. Hatta bu verilere dayanarak radikal ideolojik söylemin kaynağını da açıklayabiliriz. İdeolojik söylemin dost ve düşman tanımı, kutsal değerleri, sloganları aslında hep süper egonun sansürüne uğrayan ve ego tarafından dışlanan temel içgüdülerin (sevi ve yıkım) geri dönüşü olarak yorumlanabilir. Zira Freud (1907) da benzer şekilde dini inanç ve faaliyetleri evrensel bir takıntı nevrozunu olarak görüp değerlendirmesi de bu durumla ilgilidir.

Tıpkı Lacan’ın (1988) narsisim belirtilerinin cinsel dürtüler kaynaklı olduğunu iddia ettiği gibi, çalışmanın bu kısmında biz de derin zihinsel katmanlarda ortaya çıkan baskılanmanın sebep olduğu *yönlendirme*, *yerine koyma*, *anksiyete*, *takıntı*, *fetişizm*, *sadizm*, *mazoşizm*, *narsisim* gibi durumların dilin yüzeyindeki sözlükbirimsel ve biçimbirimsel görünüşlerini sınıflandırmayı amaçlıyoruz. Örneğin *ayakkabı* bağlamsız bir sözcüde yineleyici bir şekilde *ayakkabı* sözcüğünü kullanan bir konuşucu için bastırılmış cinsellikte karşı cinsin yerine ayak *fetişizmini* veya ayakkabı *takıntısını* koyduğu sonucuna ulaşılabilir. Ya da bir söylem parçasında sıklıkla gerçekleşen kod değiştirme ve kod karıştırma verileri alt benliğin yıkım veya sevi ifade özgürlüğünün aşırı baskılanmasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ayrıca *ilişki kurmak* diyeceği yerde *ilişkiye girmek* ifadesini kullanan, hiç alakası yokken *burun* sözcüğünü kullanması gereken yerde *meme* sözcüğünü tercih eden, *gözünü seveyim* yerine *gözünü yiyeyim*, *müsaait bir yerde* demek yerine *mübarek bir yerde* diyen bir konuşucunun bu dil sürçmelerinde sadece kazazede olduğunu düşünmek yanlış olur. Bastırılmış arzuların oluşturduğu bilinçdışı durumların yön ve şekil değiştirerek tekrar döndüğü ve bu yeni şekilleri ile üst benliği ve benliği ikna edip tekrar geri döndükleri ve bireyin davranış ve söyleminde izler bıraktığını varsayılabilir. Bu durumda bu dönüşlerin süper egonun değerleriyle çatışmadığı sonucuna varabiliriz. Böyle bir varsayım bize bireyin düşünce ve inanç yapısıyla ilgili veriler de sağlar.

Şekil 2. Zihinsel Kavram Alanları Arasındaki Psikanalitik İlişkiler

Buna göre üst benliğin bastırımı sonucu dile yansıyabilecek dilsel form ve içeriklerin çözümlemesi aşağıdaki tabloda örnek olarak gösterilmiştir:

Tablo 5. Bastırılmış Güdülerin Geri Dönüşü ile ilgili Sözcük Alanları

Geri Dönüşler	Bastırılmış Sevi	Bastırılmış Yıkım
baskılanmış, sembolik, takıyyeci, takıntılı geri dönüşler		
Yönlendirme (sanat, edebiyat, spor)	sanat, müzik, spor, resim, heykeltıraşlık, tiyatro, roman, şiir, aşk, özlem, ayrılık temaları, devrik sözdizim, uyak, siyaset, kafiye, eş sesli, eş anlamlı, zıt anlamlı sözcük kullanımı, dil sürçmeleri, küfür, kod karıştırma, kod değiştirme, espri, ironi vb. söz sanatları vb.	
Yerine Koyma (İdeoloji, Din, Örf, Simge, Sembol)	millet, vatan, bayrak, aşk, aşık, sevgili, kutsallık, lider, imam, önder, evliya, veli, takım, flama, simge, sembol, cennet, huri, melek, emek, eşitlik	Tanrı, Rab, İlah, şeytan, put, totem, tapınma, devlet, ibadet, cin, hastalık, faşist, komünist, dinci, laik, cihat, kurban, cehennem, zebani, Azrail, kıyamet, sermaye, kader, aşiret, soydaş, dindaş, yoldaş vb.
Nevrozlar (Ruhsal sorunlar, takıntılar, saplantılar, sapkınlıklar)	kendini beğenme, sevme, övme, yerme ifadeleri (narsizm), yakın akrabaya olan aşırı ilgi ve düşkünlük ifadeleri (ensest), aşırı çocuk içeriği (pedifoli), aşırı hayvan ilgisi, yoğun bağlam dışı nesne kullanımları (fetişizm) vs.	kendine eziyet etme, acıdan haz alma ifadeleri (mazoşizm), acı çektirmekten haz alma ifadeleri (sadizm), komplo teorileri, korku, kaygı ve güvensizlik ifadeleri (anksiyete)

Sonuç olarak bilinçdışının tüm ürünleri semboliktir ve önemli mesajlar verirler (Jung, 2014). Benlik zihinsel katmanı üst benliğin onaylamaması sonucu alt benlik kaynaklı reddedilmiş ve baskılanmış güdülerin sembolik, ideolojik, dini, kültürel kılıflarda yönlendirilmiş veya temel bir içgüdünün yerine konmuş bir şekilde egoyu ikna ederek söylem içerisinde tekrar beliren her türden anlam birim içerebilir. Bu durumda yönlendirilmiş veya başka bir kavramın yerine konmuş birçok farklı

sembol aslında aynı şeyi göstermekte ve aynı gerçekliğe göndermede bulunmaktadır (Daniels, 2011). Bu nedenle bu türden anlam birimler yapacağımız bu psikanalitik söylem çözümlemelerinde süper ego hakkında da veri sağlayan yoğun dini, örfi, ideolojik sözcük kullanımları ile edebi ve sanatsal dil kullanımlarının kaynağını oluşturduğu varsayılabilir.

Tüm bu sınıflandırmalar dikkate alındığında söylem içinde yer alan sözcüklerin zihinsel katmanlara ve bastırılmış içgüdülerin geri dönüş formlarına göre sınıflandırması ve bu yolla elde edilecek verilerin çözümlenmesi aşağıda Tablo 6’da gösterildiği şekilde özetlenebilir.

Tablo 6. Psikanalitik Söylem Çözümlemesi: Veri Sınıflandırma Tablosu

ALT BENLİK		
İçgüdüler	SEVİ	YIKIM
Anlam Birimler	sevme, ilişki kurma, sevgi, temas, dişi, yemek, su, uyku, arzu, ilişki, yeme, içme, üreme, uyuma, dokunma, öpme, okşama, dost, anne, baba, çocuk, hayvan, doğa, çiçek, meyve, toprak, birleştirme, yaratma, ikram, cömert, eli açık, cimri, harcama, biriktirme, verme dikme, ekme, onarma, tamir etme, inşa etme, merhamet, rahim, imar, tohum, ekin ekmek, barış vb.	er, asker, öldürme, yok etme, düşman, saldırma, yıkma, avlanma, korunma, savunma, barınma, av, barınak, kesme, kırma, güç, alet, silah, rekabet etme, ayrılma, yarışma, boşanma, parçalama, değiştirme, gazap, azap, kirletme, gasp etme, işgal, ele geçirme, fetih, cihat, cinayet, hırsızlık, kalem, kitap, çağrı, davet, düşünme, araştırma, inceleme, merak, okuma, yazma, sahip olma, para, mal, savaş vb.
ÜST BENLİK		
Engelleme	Yanlış, Kötü, Ayıp, Günah, Haram, Cehennem, Ahiret, Ceza, Ahlak, Etik, Kültür, Yasa, Töre, Kural, Önyargı, Bilim, Bilgi, Öğreti vb.	
BENLİK		
Karar	ONAY	RET
Duyular	haz, zevk, doyum, tatmin, günah, isyan, inkar, tövbe, özür, şükür, teşekkür, pişmanlık, utanç, mutluluk, huzur, sükûnet, bireysellik, özgürlük, sağlık, barış, güven, ümit, umut, iyimserlik vb.	korku, doyumsuzluk, tatminsizlik, sabır, itaat, kulluk, takva, sadakat, saflık, mutsuzluk, kaygı, huzursuzluk, endişe, sinirlilik, kıskançlık, kin, öfke, saldırganlık, taraf, hizipçilik, yoldaşlık, grupçuluk, dindarlık, savaş, güvensizlik, ümitsizlik, umutsuzluk, karamsarlık, vb.
		Bastırma
Yönlendirme (sanat, edebiyat, spor)	müzik, spor, resim, heykeltıraşlık, tiyatro, roman, şiir, devrik sözdizim, uyak, siyaset, kafiye, eş sesli, eş anlamlı, zıt anlamlı sözcük kullanımı, dil sürçmeleri, kod karıştırma, kod değiştirme, espri, ironi vb. söz sanatları vb.	
ÜST BENLİK		
	ONAY	RET
		Bastırma
Yerine Koyma (İdeoloji, Din, Örf, Simge, Sembol)	millet, vatan, bayrak, aşk, aşık, sevgili, kutsallık, lider, imam, önder, evliya, veli, takım, flama, simge, sembol, cennet, huri, melek, emek, eşitlik	Tanrı, Rab, İlah, şeytan, put, totem, tapınma, devlet, ibadet, cin, hastalık, faşist, komünist, dinci, laik, cihat, kurban, cehennem, zebani, Azrail, kıyamet, sermaye, kader, aşiret, soydaş, dindaş, yoldaş vb.
ÜST BENLİK		
	ONAY	RET
		Bastırma
Nevrozlar (Ruhsal sorunlar, takıntılar, saplantılar, sapkınlıklar)	kendini aşağılama, övme, methetme (narsisim); bağlamsız yoğun nesne kullanımı (fetişizm)	acı çektirme, azarlama, sözlü şiddet, küfür, şaka (sadizm); acı sevicilik, kendini aşağılama (mazoşizm); komploteorileri, korku, kaygı ve güvensizlik ifadeleri (anksiyete)

Buna göre alt benlik ile ilgili sözcüklere verilen örnekler temel sevi ve yıkım içgüdüleri kaynaklı sözcükler olarak kabul edilmiştir. Bu türden sözcüklerin bulunduğu söylemler alt benlik kaynaklı içgüdüleri yansıtan, temel ihtiyaçları doyurma odaklı haz alma amaçlı söylemlerdir. Bu talep ve istekler ahlak ve etik gibi değerleri temsil eden üst benliğin doğru-yanlış, iyi-kötü, helal-haram, günah-sevap sansüründen geçip kara makamı olan benliğin onayına sunulur. Burada alt benliğin talepleri doğrultusunda veya orta yol bulunarak çıkan kararlar haz, doyum ve mutluluk ile sonuçlanan duygulara neden olur. Üst benliğin sansürüne takılan, ama buna üst benliğe rağmen gerçekleşen istekler pişmanlık, günahkârlık, tövbe gibi duyguların tecrübe edilmesine veya bastırma sonucu bilinçaltının derinliklerine gönderme ile sonuçlanır. Ancak benliğin üst benliğin baskısı sonucu derine gönderdiği bu bilinçaltı düşünceler ve arzular bir daha üst benliğin sansürüne takılmadan geçebilecek bir şekilde bürünerek geri dönerler. Bu geri dönüşler bireyin davranışlarına veya söylemlerine ya bastırılmış arzuların farklı ifade veya davranış şekillerine yönlendirilmesi ya da bunların yerine daha farklı tutum davranış veya kavramların kullanılması ile sonuçlanır dolaylı bir hazza ve rahatlamaya sebep olur. Bu bağlamda şiir, roman, tiyatro gibi sanatsal söylem türleri ile dil sürçmeleri ve espriler yönlendirilmiş sevi ya da yıkım içgüdüleri olarak sınıflandırılır. Öte yandan kamplaşma, taraf olma, ötekileştirme gibi farklı ideolojik ve dini kaynaklı tutum ve söylemler yine bastırılmış içgüdülerin yerine konmuş tutumlar şeklinde sınıflandırılır. Bu yönlendirme ve yerine koymalar üst benliğin sansürüne bir daha takılmamak için genellikle üst benliğin değerleriyle modifiyeli olarak gelirler. Bu nedenle bu çalışmamızda aşk ve ideoloji sevi ve yıkım içgüdülerinin geri dönüşüm şekli olarak tanımlanmaktadır. Bundan dolayıdır ki çalışmamız psikanalitik söylem çözümlemesini aşk ve ideoloji bağlamında ve odağında yürütmektedir. Bununla birlikte söyleme yansıyan saplantılı ve tekrarlayan, aşırı düşkünlük ve bağıllık görünümündeki ideolojik, dini ve örfi söylemler genel olarak üst benliğin değerleri ile ilgili bilgi vermekle beraber altta yatan bastırılmış içgüdülerle de ilişkilidir. Son olarak daha şiddetli ve uzun dönemli bastırımların geri dönüşü olarak da Nevrotik davranışlar ve bunların söyleme yansıması şekilleri betimlenmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Aslında her orijinal dilsel ifade de bir tür çeviridir. Her söz soyut duygu ve düşüncenin bir tözün biçimlendirilmesi ya da somutlaştırılması olarak düşünülebilir (Saussure, 2001; Kıran ve Kıran, 2000). O zaman ‘hiçbir söz tek bir göndergeye sahip değildir’ de denebilir. Söz aynı zamanda ‘sahiplenmiş konuşucusu tarafından imzalanmış bir dilsel ifadedir’ de diyebiliriz. Diğer bir deyişle “bir toplum da tek bir dil olmasına karşın o dilsel topluluğu oluşturan bireylerin sayısı kadar söz vardır” (Kıran ve Kıran, 2000: 119). Bu durumda böyle bir varsayım üzerine temellendirilecek bir söylem çözümlemesinde söylemde yer alan anlam birimler üzerinden söylem sahibinin ruhsal durumu, ideolojik yapısı, inanç sistemi ve

bilinçaltı durumu ile ilgili daha nesnel çıkarımlarda bulunabiliriz. Freud insanlığın en büyük kültürel kurumlarından biri olan sanata çok önem verir ve özel de bazı sanat eserlerine, genelde ise sanatsal yaratıcılığa birçok çalışmada yer vermiştir (Evans, 2006: 13). Freud bu sanatsal yaratıcılığı özellikle cinsel içgüdülerin cinsel olmayan nesnelere yönlendirilmiş biçimi olarak değerlendirmiştir. Freud ayrıca edebiyat eserlerinin daha dikkatli bir şekilde psikanalitik bir bakış ile okunmasının yazarın psişik durumu ile ilgili unsurları gün yüzüne çıkarabileceğini iddia etmiştir (Evans, 2006: 13). Her ne kadar Lacan, Freud’un aksine, cinsel dürtülerin yönlendirilmesi varsayımını ve bir psikanalistin bir sanat eserine dayanarak sanatçının ruhsal durumu hakkında yorumda bulunmasını doğru bulmasa da, biz bu çalışmamızda Freud gibi insan kaynaklı her sanatsal faaliyeti içgüdülerin yönlendirilmiş şekli olarak değerlendirmeyi tercih ediyoruz. Buna göre, bir sözce içerisinde kullanılan sözcüklerin gerçek dünyadaki göndermeleri ile sözcüklerin ilişkilendirilebilecekleri zihinsel katmanlar arasında kurulacak ilişkilerle konuşucunun veya yazarın somut sözleri ile bastırılmış duyguları, yönlendirilmiş içgüdüleri, Nevrotik durumu hakkında eleştirel söylem çözümlemesine göre nispeten daha nesnel tespit ve çıkarımlarda bulunulabilir. Benzer şekilde sözce içerisinde kullanılan ideolojik, dini, kültürel kavramlarla konuşucunun üst benliği ve ideolojik kimliği hakkında değerlendirilmelerde bulunulabilir. Kullanılan kavram veya sözcüklerin ait oldukları diziler ilişkili zihinsel katmanlara göre sınıflandırıldığında konuşucu veya yazarın hangi benliğinin daha baskın olduğunu, kişiliğinin, inanç ve düşünce sisteminin hangi dengeler üzerine kurulu olduğunu yorumlayabiliriz. Bu sayede söylem çözümlemesi için nispeten daha nesnel, gözleme ve kurama dayalı bir değerlendirme elde edebiliriz. Verilerin bu şekilde değerlendirilmesinde nitel veya nicel yollar izlenebilir. İçerik çözümlemesi yoluyla zihinsel katmanlara ait sözcükler sayılarak nicel bir şekilde sınıflandırılabilir. Ortaya çıkan sayısal sonuçlara göre yorum yapılır. Ya da nitel yolla sözce içerisinde kullanılan tek bir sözcük üzerinden dahi psiko-ideolojik çıkarımlarda bulunulabilir. Böylece psikanalitik çözümleme yoluyla elde edilen veriler içerik çözümlemesi yoluyla nicel bir yöntemle veya eleştirel söylem çözümlemesi şeklinde nitel yöntemlerle psikanalitik açıdan değerlendirilip tartışılabilir. Psikanalitik temelli değerlendirmeler açık uçlu ve öznel değerlendirmeleri daha da sınırlandıracağından ve onları kuramsal bir zemine oturtacağından eleştirel söylem çözümlemesine göre daha nesnel sonuçlar sağlayacaktır.

Çalışmamızın veri tabanını oluşturan söylem parçaları yargı taşıyan en büyük sözdizimsel birim olarak kabul edilen tümceler halinde derlenir ve değerlendirilmeye tabi tutulur. Tümceler şeklinde değerlendirilen söylem örnekleri daha küçük anlam birimlere ayrılarak zihinsel katmanlarla ilişkilendirilir ve buradan psikanalitik çıkarımlarda bulunulur. Her ne kadar biçimbirimlerin zihinsel katmanlarla olan ilişkisi sözlük birimlerden çok farklı olmasa da bu çalışmada biçim birimlerin psikanalitik çözümlemesi ayrı ayrı değil, sadece tek bir anlam

birim şeklinde eklendikleri sözcüklerle oluşturdukları öbek yapılar halinde değerlendirilmektedir. Diğer bir deyişle bu çalışmada söylemsel öğeleri en küçük anlamlı sözdizimsel gruplar şeklinde değerlendirmekteyiz. Bunu yaparken işlevsel kategorilere ait tüm biçim birimler (çekim ekleri) ve niteleyici özelliğe sahip sözlüksel kategoriler (belirleyiciler, sıfatlar ve zarflar) eklendikleri sözcüklerle birlikte bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Yani bu söz grupları öbek başı, gösteren, niteleyiciden (sıfat veya zarftan) oluşan tüm bir büyükçül yansıma olarak ele alınır (ör: ‘Bu çalışmanın amacı’ ifadesinde geçen *bu, çalışma, -(n)In, amaç-ı* anlam birimlerinin her birini ayrı ayrı sınıflandırmak yerine, tek bir büyükçül yansıma öbek olarak sayılır). Böylece birbirine yapısal olarak bağlı unsurlar tek bir bütün şeklinde tek bir amaç için türetilmiş yapılar olarak kabul edilip aynı sözlüksel alan içinde değerlendirilir. Eylem, ad, ilgeç gibi öbek kurucu sözlüksel unsurlar zihinsel katmanlara göre sınıflandırılırken, sıfat, zarf gibi niteleyici özelliğe sahip sözlüksel kategorilerle, belirleyici, zaman, çatı, görünüş, olumsuzluk gibi işlevsel kategorilere sahip biçim birimler sadece öbek kurucu adlara veya eylemlere özellik ve nitelik katan unsurlar olarak kabul edilmiştir. Böylece bunların her biri eklendikleri öbek kurucu unsur ile değerlendirilecektir. Sıfat ve zarflar ayrıca haz ve korku temel duyguları ile ilişkilendirilmiştir. Göndergesi soyut his veya duygular olan tüm duygu ifadelerinin temel sevi ve yıkım içgüdüleri kaynaklı haz ve korku duygularının yaşanması, yaşanmaması, yerinin doldurulması, yönlendirilmesi ve bastırılması ile ilişkili olduğu varsayımından yola çıkarak, duygusal ifadeleri haz ve korku temel duyguları ile ilişkilendirdik. Ayrıca devrik sözdizimi, eş anlamlı, eş sesli ve zıt anlamlı sözcük kullanımları, ironi, sembolizm, uyak kullanımları, şiir, sanat, edebiyat, spor gibi alanlar da bastırılmış temel içgüdülerin geri dönüşte yönlendirilmiş şekli olarak değerlendirilmiştir. Yerine koyma şeklinde gerçekleşen geri dönüşlerin değerlendirilmesi sonucunda konuşucunun veya yazarın süper egosu, inanç sistemi veya ideolojisi hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Yönlendirmeler alt benlik kaynaklı temel içgüdülerle ilgili veri sağlarken, yerine koyma şeklinde gerçekleşen geri dönüşler üst benlikle ilgili veri sağlamaktadır. Buraya kadar değindiğimiz tüm bu varsayımlardan yola çıkarak psikanalitik söylem çözümlemesi için yukarıda verdiğimiz özet veri sınıflandırma ve çözümleme tablosundan faydalanarak aşağıdaki şekilde bir değerlendirme ölçeği hazırladık. Bu ölçeğin amacı söylem parçalarını, yani söylem içinde geçen belli tümce veya söz gruplarında bulunan psikanalitik açıdan veri sağlayacak dilsel unsurları tespit ederek nitel değerlendirmelerde bulunmaktır. Böylece Psikanalitik Söylem Çözümlemesi yoluyla sınıflandırılan veriler aşağıdaki amaçlar doğrultusunda değerlendirilir:

1. Söylemi Temel İçgüdüler açısından değerlendirmek
2. Söylemin altta yatan Ahlaki ve Etik değerlerini ortaya çıkarmak
3. Söylemi temel duygular açısından değerlendirmek

4. Söylemde bastırılmış içgüdüleri belirlemek

5. Söylemde Nevrotik ifadelerin tespiti

Bu amaçlarla ilgili olarak Tablo 6'daki gibi sınıflandırılan veriler aşağıdaki şekilde değerlendirilirler:

Tablo 7. Psikanalitik Söylem Çözümlemesi: Veri Değerlendirme Ölçeği

İlgi	Veri	Psikanalitik Değerlendirme
1	Temel içgüdüler ile ilgili sözcük ya da sözcük grubu	<i>sevi/yıkım</i> içgüdüğü odaklı olduğunu gösterir
2	Üst benliğin değer yargılarını oluşturduğu varsayılan inanç, ideoloji ve töre ile ilgili sözcük ya da sözcük grubu	İncelenen söylemin değer yargılarını <i>devrimci/muhafazakâr</i> bir gelenek yaklaşımı; <i>seküler/dini</i> bir inanç sistemi; <i>ekonomi/din/ırk</i> odaklı bir ideoloji oluşturmaktadır
3	Temel içgüdülerin benlik tarafından onaylanması veya reddedilmesi sonucu oluşan haz ve korku kaynaklı duygular ile ilgili sözcük ya da sözcük grubu	İncelenen söylemin ağırlıklı odağını oluşturan <i>sevi/yıkım</i> içgüdüğünün <i>onaylanmış /bastırılmış</i> bir içgüdü olduğunu gösterir.
4	Bastırılmış içgüdülerin sanat, spor, edebiyat gibi formlarda tutku, hobi ve saplantı şeklinde geri dönüşleri olarak varsayılan sözcük ya da sözcük grubu, dil sürçmesi, kod karıştırma Bastırılmış içgüdülerin bağlam dışı veya gerçek anlamları dışında, daha çok dini ve ideolojik motiflerde geri dönüşlerini gösteren sembolik sözcük veya sözcük grupları	İncelenen söylem örneklerinin bastırılmış <i>sevi/yıkım</i> içgüdüğünün <i>sanata, edebiyat ürününe, şiire, dil sürçmesine, kod karıştırmaya, hobiye, fobiye</i> veya <i>bir tutkuya</i> yönlendirilmiş olduğunu gösterir İncelenen söylem örneklerinde tespit edilen sembolik kullanımların bastırılmış <i>sevi/yıkım</i> içgüdüğünün yerine geçtiğini, onu sembolize ettiğini gösterir
5	Bastırılmış içgüdülerin aşırı ve saplantılı hale geldiği davranış bozukluklarını gösteren sözcük veya sözcük grupları	İncelenen söylem örneklerindeki sözcük veya sözcük grupları <i>Sadizm/Mazoşizm/Fetişizm/Narsisim</i> gibi bir Nevrotik bozukluğun belirtisi olabilir

PSİKANALİTİK SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ ÖRNEKLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde bir önceki bölümde psikanalitik söylem çözümlemesi için önerdiğimiz kuramsal veri toplama, çözümleme ve değerlendirme yöntem ve tekniklerine uygulamalı örnekler veriyoruz. Bu model çözümlerimizde farklılık ve benzerlikleri daha iyi görebilmek adına yazılı söylem türlerinden alıntılanmış iki adet aşk ve ideoloji içerikli söylem parçası örneği incelenmiştir. Biri Mehmet Akif Ersoy’un yazdığı İstiklal Marşının ilk mısrası diğeri ise Mevlana Celaleddi-i Rumi’ye ait iki örneği psikanalitik söylem çözümlemesi yoluyla çözümlenecek ve değerlendirilecektir.

“Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak” (İstiklal Marşı, Mehmet Akif Ersoy)

Çözümleme

Bu söylem örneği toplam beş büyükçül yansıma öbekten oluşmaktadır: *korkma*, *Sönmez*, *bu şafaklarda*, *yüzen*, *al sancak*. Bu sözdizimsel birimlerin zihinsel katmanlara göre dağılımı Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Anlam Birimlerin Zihinsel Katmanlara Göre Dağılımı

ALT BENLİK		
İçgüdüler (İstek, Arzu, İhtiyaç)	SEVİ	YIKIM
-	-	-
ÜST BENLİK		
Engelleme (Ahlak, Etik, Töre, Önyargı)	-	-
BENLİK		
Karar Verme (Duygular)	ONAY	RET
-	-	korkma
Yerine Koyma (İdeoloji, Din, Örf, Simge, Sembol)	yüzen, al sancak	sönmez, bu şafaklarda

Buna göre *korkma* reddedilmiş yıkım içgüdüsu kaynaklı korku duygusu olarak sınıflandırılırken, *yüzen (dalgalandan)*, *al sancak (Türk devleti)*, *sönmez (işgal, indirilme)* ve *bu şafaklarda (bu vatan)* ifadeleri gerçek anlamlarında kullanılmadığından benlik zihinsel katmanında bastırılmış sevi ve yıkım temel içgüdülerin geri dönüşleri olarak sınıflandırılmıştır.

Değerlendirme

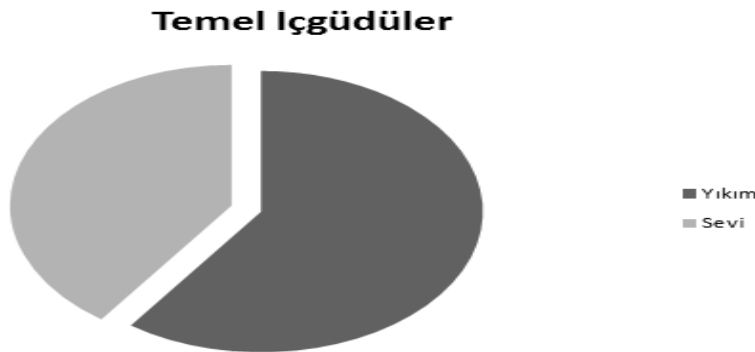
Yukarıda elde edilen veriler psikanalitik söylem çözümlemesi ölçeğine göre değerlendirilmiştir:

Tablo 9. Elde Edilen Verilerin Psikanalitik Değerlendirilmesi

İlgi	Veri	Psikanalitik Değerlendirme
1	yüzen: dalgalanan (sevi), al sancak: devlet, baba (sevi), sönmez: yok olmak (yıkım), bu şafaklarda: barınak (yıkım), korkma: korku (yıkım)	Ağırlıklı <i>yıkım</i> içgüdü
2	al sancak: Türk devleti	<i>İrk</i> odaklı ideoloji
3	korkma: korku	<i>Korku</i> ağırlıklı duygu, bastırılmış <i>yıkım</i>
4	devrik söz dizimi yüzen (dalgalanan, sevi), al sancak (devlet, millet, baba)	Bastırılmış <i>yıkım</i> içgüdü <i>devrik</i> <i>söz dizimine</i> yönlendirilmiş <i>yüzen, al sancak</i> : bastırılmış <i>sevi</i> içgüdü <i>sönmez, bu şafaklarda</i> : bastırılmış <i>yıkım</i> içgüdü.
5	-	-

Bu değerlendirme tablosuna göre incelenen söylem ağırlıklı olarak *yıkım* içgüdü odaklıdır. Bu söylemin değer yargısı *ırka* dayalı bir ideolojiye dayanmaktadır. *Korku* bu dizinin ağırlıklı duygusunu oluştururken, bu duygunun kaynağı *bastırılmış yıkım* içgüdüdür. Ayrıca incelenen söylem örneğinde tespit edilen *yüzen* ve *al sancak* sembolik kullanımları *bastırılmış sevi* içgüdüünün yerine; *sönmez* ve *bu şafaklarda* sözcük grupları ise *bastırılmış yıkım* içgüdüü yerine konmuştur. Yıkım içgüdüü kaynaklı bastırılmış ve bu durum takip eden sözcüde devrik sözdizimi ve sembolizm olarak geri dönmüştür. Yoğun devrik kullanımı ve kullanılan sembolik sözcüklerin içeriği yıkım ve sevi temel içgüdülerin bastırılmasının geri dönüşü şeklinde yorumlanabilir (nevrotik söylemin kanıtı olarak değerlendirilir). *Vatan, bayrak, millet* gibi anlam birimler sevi objesi yerine konurken, yoğun devrik ve sembolik kullanımlar ise yıkım içgüdüünün yönlendirilmiş biçimi olarak yorumlanabilir. Sembolik olarak kullanılan *al sancak* sözcük grubu yazarın ideolojik üst benliğinin milliyetçi ve ırka dayalı bir ideolojiye sahip olduğunu göstermektedir.

Şekil 3. Söylemin İçgüdüsel Ağırlığı

Söylem parçasının içgüdüsel yoğunluğunu temel yıkım içgüdüü oluşturmaktadır.

“Kaderde sevmek var ama kavuşmak yok ise şayet, olsun! Vuslata âşık gönül susmaya da razı”² (Mevlana)

Çözümleme

Bu söylem örneği toplam on iki anlam birimden oluşmaktadır: *sevmek, kavuşmak, kaderde, var, (ama) yok, ise (şayet), olsun, razı, vuslata, âşık, gönül, susmaya da*. Bu sözdizimsel birimlerin zihinsel katmanlara göre dağılımı Tablo 10’de gösterilmiştir.

Tablo 10. Anlam Birimlerin Zihinsel Katmanlara Göre Dağılımı

ALT BENLİK		
İçgüdüler (İstek, Arzu, İhtiyaç)	SEVİ	YIKIM
	sevmek, kavuşmak, var	(ama) yok
ÜST BENLİK		
Engelleme (Ahlak, Etik, Töre, Önyargı)	-	
BENLİK		
Karar Verme (Duygular)	ONAY	RET
	olsun, razı	kader(de), ise şayet
Yerine Koyma (İdeoloji, Din, Örf, Simge, Sembol)	vuslata, âşık, gönül,	susma-(ya da)

Buna göre *sevmek, kavuşmak* ve *var* anlam birimleri alt benlik zihinsel alanı içerisinde sevi içgüdüleri kaynaklı olarak sınıflandırılırken, *ama yok* ifadesi ise alt benlik zihinsel alanı içerisinde yıkım içgüdüleri kaynaklı olarak sınıflandırılmıştır. Öte yandan *olsun* ve *razı* ifadeleri *onaylanmış sevi* kaynaklı *haz (rıza) duygusu* şeklinde sınıflandırılırken, *kaderde* ve *ise şayet* anlam birimleri *bastırılmış sevi* kaynaklı *korku (endişe, belirsizlik) duygusu* şeklinde sınıflandırılmıştır. Ayrıca gerçek anlamlarında kullanılmadığından, *vuslata (kavuşmaya)*, *âşık (bekleyen)* ve *gönül (kişi)* ifadeleri bastırılmış temel sevi içgüdülerinin yerini alan geri dönüşler olarak sınıflandırılırken, *susmaya da* (kavuşmama, ayrılık) ifadesi ise bastırılmış bir temel yıkım içgüdülerinin geri dönüşü olarak sınıflandırılmıştır.

Değerlendirme

Yukarıda elde edilen veriler psikanalitik söylem çözümlemesi ölçeğine göre değerlendirilmiştir:

Tablo 11. Elde Edilen Verilerin Psikanalitik Değerlendirilmesi

² <https://tr-tr.facebook.com/turkiyefinans/photos/pcb.10153982037001436/10153982029411436/?type=3>

İlgi	Veri	Psikanalitik Değerlendirme
1	sevmek, kavuşmak, var, olsun, razı (kabul eden, isteyen), vuslata (kavuşma), aşık (seven), gönül (kişi) (sevi); kaderde (belirsizlik), ama yok, ise şayet (şart, belirsizlik), susmaya (ayrılığa) da (yıkım),	Ağırlıklı <i>sevi</i> içgüdü
2	kader: yazgı, yazılmış gelecek	<i>Din</i> odaklı ideoloji (dünya görüşü)
3	olsun, razı: haz; (yok) ise şayet, kaderde: korku	<i>Haz-Korku</i> dengeli duygu, bastırılmış <i>sevi/yıkım</i>
4	eş anlamlı sözcük kullanımı (kavuşmak-vuslat) vuslata (kavuşmaya), aşık (bekleyen) gönül (kişi), susmaya (ayrılığa) da	Bastırılmış <i>sevi</i> içgüdü <i>eş anlamlı sözcük kullanımına</i> yönlendirilmiş <i>vuslat, aşık, gönül</i> : bastırılmış <i>sevi</i> içgüdü <i>susmaya da</i> : bastırılmış <i>yıkım</i> içgüdü
5	susmaya da razı (acı sevicilik/mazoşizm) vuslata aşık (sevgilinin yerine vuslat)	<i>susmaya da razı</i> sözcük grubu acı çekmekten haz alma: <i>Mazoşist</i> belirti, <i>sevgili</i> yerine <i>vuslat</i> kavramına aşık olma: <i>Fetişist</i> belirti

Bu değerlendirme tablosuna göre incelenen söylem ağırlıklı olarak *sevi* içgüdü odaklıdır. Bu söylemin değer yargısı din odaklı bir dünya görüşüne dayanmaktadır. Bu söylem parçasında *haz-korku* duygusal dengesi sağlanmışken, bu duyguların kaynağını bastırılmış *sevi* ve *yıkım* içgüdüleri oluşturmaktadır. Ayrıca incelenen söylem örneğinde tespit edilen eş anlamlı sözcük kullanımı bastırılmış *sevi* içgüdü olarak değerlendirilmiştir. *Vuslat, aşık, gönül* sembolik kullanımları bastırılmış *sevi* içgüdüünün yerine; *susmaya da* sözcük grubu ise bastırılmış *yıkım* içgüdüü yerine konmuştur. Yoğun *sevi* içgüdüü bastırılmış ve bu durum sözcü içerisinde eş anlamlı sözcük kullanımı ve sembolizm olarak geri dönmüştür. *Susmaya rıza gösterme* acı çekmekten haz duyma, sevgili yerine *vuslata âşık olma* ise fetişizm şeklinde ortaya çıkan Nevrotik belirtiler olarak değerlendirilmiştir. Eş anlamlı sözcük kullanımı ve kullanılan sembolik sözcüklerin içeriği *yıkım* ve *sevi* temel içgüdülerin dini değerlerle şekillenmiş bir üst benlik tarafından bastırılmasının geri dönüşü olarak yorumlanabilir. Nevrotik belirtilerin olması yoğun *sevi* içgüdüünün üst benlik tarafından şiddetli bir şekilde bastırıldığını göstermektedir.

Şekil 4. Söylemin İçgüdüsel Ağırlığı

Temel İçgüdüler

Söylem parçasının içgüdüsel yoğunluğunu temel sevi içgüdüğü oluşturmaktadır.

SONUÇ

Zihnin, duygu, düşünce ve davranış arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışan Freud'un zihin ve psikanaliz ile ilgili kuram ve varsayımları ile psikanaliz ile dil ve söylem ilişkisi üzerine Lacan'ın görüşleri bireyin zihinsel yapısı, davranışları ve söylemi arasında çok temel varsayımlar içerdiğinden söylem çözümleme çalışmaları açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada Freud ve Lacan'ın zihin, psikanaliz ve dil ile ilgili kuram ve varsayımlarını temel alan nesnel verilere dayanan özgün bir söylem çözümlemesi yöntemi geliştirmek. Bu amacı gerçekleştirmek için öncelikle benlik, alt benlik ve üst benlik zihinsel katmanlarına göre sözlüksel alanlar belirlendi. Bu kategorilere göre örnek sözcük dizileri oluşturuldu. Yine dil sürçmesi, kod karıştırma ve kod değiştirme gibi dil kullanım problemleri anksiyete, sadizm, mazoşizm, fetişizm veya takıntı gibi bastırılmış içgüdülerin neden olduğu Nevrotik bozukluk belirtileri şeklinde sınıflandırıldı. Bu sınıflandırma şekli örnek bir veri çözümleme tablosu şeklinde düzenlendi. Daha sonra örnek söylem parçaları hazırlanan bu örnek veri çözümleme tablosuna göre değerlendirildi ve bu sınıflandırma tablosuna uygun bir örnek veri değerlendirme ölçeği hazırlandı. Buna göre, söylem öncelikle temel içgüdüler açısından değerlendirildi. Böylece herhangi bir söylem parçasının içeriğinde yer alan dilsel göstergelerden söylemin altta yatan ahlaki ve ideolojik temelleri incelendi. Söylem içerisinde yer alan sözcük dizilerinden yola çıkılarak söylem temel duygular açısından değerlendirildi. Ayrıca, yine bu değerlendirmeler yoluyla söylem örneğinde ortaya çıkan bastırılmış içgüdüler belirlenmeye çalışıldı. Nevrotik göstergeler tespit edilip bunların bastırılmış içgüdülerle olan ilişkileri hakkında yorumlarda bulunuldu. Sevisel veya ideolojik söylem içerisinde yer alan dilsel göstergeler haz, sevi, yıkım, bastırım ve dışavurum gibi psikanalitik kavramlar açısından değerlendirildi.

Sonuç olarak bu çalışmada birbirinden farklı söylem örnekleri psikanalitik bir yaklaşımla aşk ve ideoloji bağlamında değerlendirildi. Söylemin aslında bastırılmış temel içgüdülerin geri dönüşleri ile ilgili izler taşıdığı varsayımı temelinde bir söylem çözümlemesi yöntemi geliştirildi. Böylece herhangi bir söylem türünü psikanalizin temel kuramları çerçevesinde psikanalitik bir bakış açısıyla çözümleme anlamına gelen *psikanalitik söylem çözümlemesi* yöntemi tanıtıldı. Böylelikle ideoloji ve zihinsel katmanlar arasındaki ilişkiyi ortaya koyan, söylemsel öğeleri kuramsal dayanakları olan bir dilbilimsel söylem çözümlemesi modeli ortaya konuldu. Bu kuramsal çalışma sonunda ortaya çıkan psikanalitik söylem çözümlemesi modeli ile veri çözümleme ve değerlendirme yöntemi sadece dilbilim alanında ideolojik söylem örneklerinin çözümlemesi için değil aynı zamanda sosyoloji, psikoloji, kriminoloji gibi diğer alanlara da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Aitchison, J. (2012). *Words in the mind: An introduction to the mental lexicon*. Singapore:Wiley-Blackwell.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2001). Yazınsal Eleştiri Kuramları İçerisinde Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Yeri ve İşlevi. *TÖMER Dil Dergisi: Dilbilimsel Eleştiri Özel Sayısı*, 17-29.
- Daniels, V. (2011). *The Analytical Psychology of Carl Gustav Jung*. Retrieved August, 24, 2013.
- Dijk, Teun Van (2015). ‘Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım’. *Söylem ve İdeoloji*, Ed. Barış Çoban, Zeynep Özarslan. Çev. Nurcan Ateş. İstanbul: Su Yayınevi.
- Evans, D. (2006). *An introductory dictionary of Lacanian psychoanalysis*. London and New York: Routledge, ISBN 0-203-17633-2.
- Freud, S. (1907). ‘Obsessive Actions and Religious Practices’, SE IX, 116.
- Freud, S. (1998). *Ruhçözümlemesine Yeni Giriş Konferansları* (Çev: Emre Kapkın, Ayşen Kapkın). İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (2011). *Cinsellik Üzerine*. Çev. Emre Kapkın, İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (2013). *Psikanalize Giriş: Nevrozlar*. Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. 2014. *Psikanaliz Üzerine*. Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Freud, S. (2015). *Psikanalize Giriş*. Çev. Cem A. İdemen, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Gay, P. (Ed.). (1995). *The Freud Reader*. London: Vintage.

- Gleason, J. B., & Ratner, N. B. (1993). Language development in children. *Psycholinguistics*, 301-350.
- Günay, V. D. (2013). *Söylem Çözümlemesi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Gür, T. (2013). Post-modern bir araştırma yöntemi olarak söylem çözümlemesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 5(1), 185-202.
- Halldórsdóttir, G. E. (2014). First Language Acquisition. The rate and style of vocabulary growth in the first years.
- Jones, E. (2004). *Freud Hayatı ve Eserleri*. Çev. Emre Kapkın, Ayşe Tekşen Kapkın, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Jung, C. G. (2014). *Collected Works of CG Jung, Volume 9: New Jersey: Princeton University Press*.
- Kalay, Faruk. (2016). *Şu Philip Roth Ne İster?*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Kıran, Z.& Kıran, A. E. (2000). *Dilbilime Giriş. 3. Baskı*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Lacan, J. (1953). The function and field of speech and language in psychoanalysis. In *Écrits: A Selection*, trans. Alan Sheridan, London: Tavistock, 1977.
- Lacan, J. (1968). *The language of the self: The function of language in psychoanalysis* (A. Wilden, Trans.). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Lacan, J. (1975). *Le Séminaire. Livre XX. Encore, 1972–73*, ed. Jacques-Alain Miller, Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1977). *The Seminar. Book XI. The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis, 1964*, trans. Alan Sheridan, London: Hogarth Press and Institute of Psycho-Analysis.
- Lacan, J. (1988). *The Seminar. Book II. The Ego in Freud's Theory and in the Technique of Psychoanalysis, 1954–55*, trans. Sylvana Tomaselli, notes by John Forrester, New York: Norton; Cambridge: Cambridge University Press.
- Lacan, J. (1991). *Le Séminaire. Livre VIII. Le transfert, 1960–61*, ed. Jacques-Alain Miller, Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1994). *Le Séminaire. Livre IV. La relation d'objet, 1956–57*, ed. Jacques-Alain Miller, Paris: Seuil.
- Macey, David (1988) *Lacan in Contexts*, London and New York: Verso.
- Reich, W. (1970). *The Mass Psychology of Fascism*. Macmillan.
- Saussure, F. D. (2001). *Genel Dilbilim Dersleri*. Çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Şeker, E. (2017), “Aşk ve İdeoloji Bağlamında Psikanalitik Söylem Çözümlemesi”, *BEÜ SBE Derg*, 6(2), ss. 194-222.

Şeker, E. (2017). “Sex of the Words: A Psychoanalytic Approach to Grammar”. *International Journal of Language Academy*. 5/6, 172-187.